

A mintavételi technikák alapdilemmája

A pályakövető online vizsgálatok, vagy a postai kérdések legnagyobb problémáját a kérdőívek visszaérkezési „anomáliái” okozzák: általában kevesebb érkezik, mint amire számítunk, illetve – ami ennél is fontosabb – a visszaküldők mintája általában (mint erre fentebb is utaltunk) **nem reprezentatív** (lásd erről bővebben Fischer, 2001: 28-31). Számtalan *bizonyítéka* van ugyanis annak, hogy az önkitöltős kérdőívekre meglehetősen eltérő módon reagálnak az emberek és emögött kimutathatóak **szisztematikus torzító tényezők** is. A végzett vagy aktív hallgatók esetében például a sikeresebbek (hogy „eldicselkedjenek vele...”) vagy a problémákkal küzdők (hátha „segítséget kapnak...”) valamivel *nagyobb valószínűséggel* töltik ki a kérdőívet, de befolyásolhatja a válaszadást a megkérdezettek „szakmai beállítottsága” is (a „humán és reál” beállítottságúak kettősségével megragadható tulajdonság szerinti különbségek kimutathatóak egyes kutatások esetében: például a mérnökök kevésbé aktivizálhatóak, mint a tanár szakosok...). Még nagyobb hatása van az intézményhez való kötődésnek: akiket kellemes emlékek, aktív baráti szálak fűznek a főiskolán a hallgatótársakhoz, tanárokhoz, biztosabb válaszadók (jobban apellálhatunk a „segítőkézségükre”), mint akik nem kötődnek annyira (ugyanakkor a véleményük is jelentősen eltérhet az adott kérdésekben). Legalább ilyen fontos – az előzővel összefüggő – tényező az is, hogy milyen intenzitással kapcsolódik vagy kapcsolódott be a hallgatói közéletbe. Márpedig *a mintánk akkor lenne „véletlen”, ha ezek a fontos tényezők nem befolyásolnák a kérdőívek visszaérkezésének a valószínűségét*, ugyanúgy készletve érezné magát a válaszadásra az is, aki szeret(ett) és aki nem szeret(ett) ide járni!

A torzítás lehetősége tehát **óhatatlanul fennáll az önkitöltős kérdőívek esetében** – csak akkor remélhetnénk véletlen mintát, ha *akiket – véletlenül – kiválasztunk, mindenki válaszolna!* Vagy *magunk határozhatnánk meg, kit kérdezünk és kit nem, kinek a válaszai kerülnek a mintába.* Ilyen lehet pl. az a *kérdezőbiztosos adatfelvétel*, ahol a véletlen címlistával elérték mind válaszolnának (személyes vagy telefonos) megkeresésükkor.

A fentebb ismertetett „**mintavételi maximális program**” is **sok torzító elemet tartalmaz** ebből a szempontból: eleve abból indultunk ki, hogy *mindenkinek* e-mailt (levelet) küldünk, és a visszaérkezőket elemezzük („önkitöltős” torzítások). A válaszadók összetételét ugyan „kontroll alatt” igyekszünk tartani (ha a „kvóta-adatok” mentén nagyok az eltérések, korrigálunk, *súlyozunk*), de egyrészt ezek a kiegészítő eljárások („*telefonos rásegítések*”, újrakérdezések) inkább a „**kvótás mintavétel**” logikájának felelnek meg (*újabb torzítási lehetőségek*)! Az eljárásunk dilemmái szorosan kapcsolódnak tehát a mintavételi technikák egyik alapproblémájához: ha bizonyos *alapvető szociológiai tényezők mentén biztosítjuk a reprezentativitást* (pl. kvóta vagy súlyozás révén a szak, tagozat szerinti megfelelő összetételt), az **elég garanciát nyújt-e**, hogy *abból a szempontból, amire „igazán kíváncsiak vagyunk” is reprezentatív-e!* Azt például, hogy mennyire elégedett az oktatás színvonalával, vagy sikerült-e beilleszkednie a munka világába, vajon „megfelelő arányban tükrözi-e” a mintánk? Valójában *soha nem eldönthető!* Ugyanis hogy eldöntsük, *tudnunk kellene* a teljes populáció véleményét az adott kérdésekben – akkor viszont *nincs is értelme a kutatásunknak...* (E *paradox helyzet* részletes kifejtését lásd pl. Rudas, 1998: 21-27; a „kis ország” példája!)